एकाइ ११ · कर्तव्य

उत्तरकुञ्जिका · शिक्षकका लागि

पूर्णाङ्क ३३

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ शब्दार्थ

ज्ञान · ३

१. जिउनी → **ज.** अंशबन्डा गर्दा आमाबुबाले आफ्ना लागि छुट्याएको सम्पत्ति
२. थाती → **ङ.** अरूको जिम्मा लगाएर राखिएको सम्पत्ति, धरोहर
३. अत्युक्ति → **ख.** बढाइचढाइ गरेर भनिएको कुरा
४. मेधावी → **ग.** तेज बुद्धि भएको
५. अल्लारे → **छ.** अनुभव नभएको, उमेरले काँचो
६. जोरीपारी → **घ.** प्रगतिमा डाह गर्ने र हानिमा खुसी हुने छरछिमेकी

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

२ टुक्काको प्रयोग

प्रयोग · २

उत्तर

क. **हरेस खानु** (आँट हार्नु, निराश हुनु): पहिलो पटक जाँचमा कम अङ्क आए पनि सरिताले हरेस खाइनन्।

ख. **कानमा तेल हाल्नु** (सुनेर पनि वास्ता नगर्नु): आमाले पटकपटक सम्झाउँदा पनि भाइले कानमा तेल हालेर बस्यो।

अङ्क विभाजन

✓ ‘हरेस खानु’ लाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गरेमा।

✓ ‘कानमा तेल हाल्नु’ लाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गरेमा।

३ ठिक कि बेठिक?

बोध · २

i. ✗ **बेठिक:** मुखिया गङ्गाधरको मृत्यु लगातार नौ दिन ज्वरो आएर भयो।
ii. ✓ **ठिक**
iii. ✗ **बेठिक:** एकादशीको व्रत भएकाले मुरलीधर केही नखाई भोकै फर्के।
iv. ✓ **ठिक**

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

४ कथाको बोध

क. ज्ञान · १

अङ्क विभाजन

✓ ‘मुरली पण्डित’ भनी लेखेमा।

ख. ज्ञान · १

अङ्क विभाजन

✓ बाबु आफूसँग बसेकाले कानुनअनुसार जिउनी आफ्नो एक्लै हुने आधारमा भनी लेखेमा।

ग. बोध · २

अङ्क विभाजन

✓ कुकुर अज्ञानी भएकाले बोलाएपछि मात्र जान्छ, मानिस ज्ञानी भएकाले मौका हेरेर आफैँ जानुपर्छ भनी लेखेमा।

✓ बाबुबाजेको मानमर्यादा वा कुलको इज्जत जोगाउन जाने कुरा लेखेमा।

घ. **उत्तर**

मुरलीधर ‘कर्तव्य’ कथाका प्रमुख पात्र हुन्। उनी बिहानै नुहाएर पूजापाठ गर्ने धार्मिक र विद्वान् पण्डित हुन् र जिल्लाभरि ‘मुरली पण्डित’ नामले चिनिन्छन्। उनी आफ्नो हकका लागि भेला बोलाउँछन् र मुद्दा हाल्छन्, तर अदालतमा हार्दा पनि रिसले कर्तव्य बिर्सँदैनन्। भाइले छोराको बिहेमा नबोलाए पनि कुलको मर्यादा जोगाउन उनी जन्त जान्छन्, मण्डपमा बाबुको ठाउँ लिन्छन् र अशुद्ध मन्त्र सच्याउँछन्। भाइले फिर्ता दिन खोजेको आधा खेत उनी भाइको परिवारका लागि छोडिदिन्छन् र बिरामी भाइलाई उपचारका लागि लैजान्छन्। यसरी उनी क्षमाशील, त्यागी, उदार र कर्तव्यनिष्ठ पात्र हुन्।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन **बोध · ४**

- ✓ प्रमुख पात्र र धार्मिक, विद्वान् पण्डितका रूपमा चिनाएमा।
- ✓ हकका लागि लडे पनि हार्दा रिसले कर्तव्य नबिर्सेको कुरा लेखेमा।
- ✓ नबोलाए पनि जन्त गएको र कुलको मर्यादा जोगाएको घटनाले कर्तव्यनिष्ठा देखाएमा।
- ✓ खेत छोडिदिएको र भाइको उपचारको जिम्मा लिएको घटनाले त्याग र क्षमाशीलता देखाएमा।

५ बोध प्रश्नोत्तर

उत्तर **बोध · ४**

क. बारीबिचको एउटा कान्लाको साँधमा वर्षौंदेखि झगडा भएकाले र वडा कार्यालयसम्म पुग्दा पनि टुङ्गो नलागेकाले दुई परिवारबिच बोलचाल बन्द भएको थियो।

ख. लगातार पानी परेर माथिल्लो पाखामा पहिरो गयो र टेकबहादुरको गोठ र आधा घर पुरियो।

ग. हरिबहादुरले राति नै टेकबहादुरको परिवार र चौपायालाई आफ्नो घरमा ल्याए, उनीहरूलाई दुई महिना आफ्नै घरमा राखे र नयाँ घर बनाउँदा काठ दिए र श्रमदान गरे।

घ. यस भनाइले जमिन वा सम्पत्तिभन्दा छिमेकीसँगको सम्बन्ध ठुलो हुन्छ र दुःखमा काम लाग्ने मान्छे नै सबैभन्दा ठुलो सम्पत्ति हो भन्ने सन्देश दिन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: कान्लाको साँधमा भएको झगडा टुङ्गो नलागेको कारण लेखेमा।
- ✓ ख: पहिरोले गोठ र आधा घर पुरिएको कुरा लेखेमा।
- ✓ ग: बास दिएको र घर बनाउन काठ वा श्रमदान दिएको कुरा लेखेमा।
- ✓ घ: सम्पत्तिभन्दा छिमेकीसँगको सम्बन्ध ठुलो हुन्छ भन्ने सन्देश लेखेमा।

६ नाम धातु

उत्तर **प्रयोग · २**

रिसाउनु: रिस + आउ + नु; दुब्लाउनु: दुब्लो + आउ + नु; चिप्लिनु: चिप्लो + इ + नु; भोकाउनु: भोक + आउ + नु

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘रिसाउनु’ र ‘दुब्लाउनु’ को बनोट सही देखाएमा।
- ✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘चिप्लिनु’ र ‘भोकाउनु’ को बनोट सही देखाएमा।

७ प्रेरणार्थक क्रिया

उत्तर **प्रयोग · २**

आमाले शशीधरलाई बिहानै उठाइन्। आमाले उसलाई खाना खुवाइन्। पुरोहितले उसलाई मण्डपमा बसाए। मुरलीधर उसलाई रघुवंश पढाउँछन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले गराउने कर्ता थपी ‘उठाइन्’ र ‘खुवाइन्’ जस्ता प्रेरणार्थक क्रिया लेखेमा।
- ✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले गराउने कर्ता थपी ‘बसाए’ र ‘पढाउँछन्’ जस्ता प्रेरणार्थक क्रिया लेखेमा।

८ वाक्य सम्पादन

अङ्क विभाजन **प्रयोग · २**

- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘बिर्द्धि’ लाई ‘वृद्ध’ र ‘रिषि’ लाई ‘ऋषि’ (तत्सम, संस्कृतमा ऋ) बनाएमा।
- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘दिनभऋ’ लाई ‘दिनभरि’ (नेपाली अंश ‘भरि’) र ‘क्रिषि’ लाई ‘कृषि’ बनाएमा।

९ बुँदाका आधारमा कथा

उत्तर

रातको उकालो

सल्यानको एउटा डाँडाको गाउँमा दुई दाजुभाइ, नरबहादुर र कृष्णबहादुर बस्थे। बुबा बितेपछि पुरानो घरको अंश बाँड्दा झगडा पऱ्यो। ‘माथिल्लो तला मेरो हुनुपर्छ’ भनेर दुवै अडिए। झगडा यति चर्कियो कि दुई वर्षसम्म दाजुभाइ एकअर्कासँग बोलेनन्।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

एक साउनको राति कृष्णबहादुरकी छोरी सुनिताको पेट असाध्यै दुख्न थाल्यो। बाहिर झरी परिरहेको थियो र गाउँमा गाडी पुग्दैनथ्यो। कृष्णबहादुर आफैँ खुट्टाको चोटले लङ्गडाउँदै थिए। आमा रुन थालिन्। रुवाइ सुनेर नरबहादुर टर्च लिएर दौडिए। उनले केही नबोली भतिजीलाई पिठिउँमा बोके र दुई घण्टाको उकालो चढेर स्वास्थ्य चौकी पुऱ्याए। **प्रयोग · ४**

स्वास्थ्यकर्मीले भने, “अलिकति ढिलो भएको भए खतरा हुन्थ्यो।” उपचारपछि सुनिता निको भई। भोलिपल्ट बिहान कृष्णबहादुर दाजुका गोडा समाउँदै भने, “दाइ, घरको एउटा तलाका लागि मैले तपाईंसँग दुई वर्ष बोलिनँ।” नरबहादुरले भाइलाई उठाएर अँगालो हाले, “घर त तला गनेर होइन, मान्छे गनेर ठुलो हुन्छ।”

शिक्षा: सम्पत्तिका लागि गरिएको झगडाभन्दा सम्बन्ध ठुलो हुन्छ; दुःखमा आफ्नै मान्छे काम लाग्छन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ बुँदाका आधारमा कथाको आदि, मध्य र अन्त्य क्रमैसँग मिलाई उपयुक्त शीर्षक दिएमा।
- ✓ पात्रका नाम, भावना र संवाद राखी घटना मौलिक ढङ्गले प्रस्तुत गरेमा।
- ✓ मेलमिलापको परिणाम र शिक्षा स्पष्ट रूपमा देखाएमा।
- ✓ वाक्य गठन, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न र पदसङ्गति शुद्ध भएमा।

१० सोच्नुहोस्

उत्तर **उच्च दक्षता · ४**

कानुनले ठिक भनेको कुरा सधैँ न्यायपूर्ण नहुन सक्छ। कथामा गङ्गाधरले मर्ने बेलामा ‘दुवै छोरा बराबर हुन्, आधा आधा बाँडेर खानू’ भनेका थिए र गाउँका बुढापाकाले त्यो सुनेका थिए। तर लिखत नभएकाले अदालतले मुखले भनेको कुरा मानेन र कानुनअनुसार पूरै खेत श्रीधरलाई दियो। यसरी फैसला कानुनी भए पनि बाबुको इच्छा र दाजुको हकविरुद्ध भयो। कानुनले लिखित प्रमाण र नियम मात्र हेर्छ, परिवारको माया, वचन र नैतिक जिम्मेवारी कागजमा हुँदैनन्। कथाको अन्त्यमा श्रीधरले आफैँ खेतको आधा फिर्ता दिन खोज्नु र दाजुमाथि अत्याचार गरेको स्विकार्नुले पनि त्यो फैसला न्यायपूर्ण थिएन भन्ने देखाउँछ। त्यसैले समाजमा कानुनसँगै नैतिकता र मानवीयता पनि चाहिन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ कानुनले ठिक भनेको सधैँ न्याय नहुन सक्छ भन्ने स्पष्ट धारणा राखेमा।
- ✓ गङ्गाधरको मौखिक इच्छा र लिखत नभएकाले अदालतले श्रीधरलाई खेत दिएको उदाहरण दिएमा।
- ✓ कानुनले प्रमाण मात्र हेर्छ, माया, वचन र नैतिक जिम्मेवारी हेर्दैन भन्ने तर्क दिएमा।
- ✓ श्रीधरको पश्चात्तापलाई आधार बनाई कानुनसँगै नैतिकता पनि चाहिन्छ भन्ने निष्कर्ष दिएमा।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	५	१२	१२	४	३३

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking